

SZEMLE

MUSZLIM KÖZÖSSÉGEK HELYZETE EURÓPÁBAN

Az elmúlt néhány évtizedben a tudományos irodalomban, azon belül is társadalomtudományokban, felerősödött az érdeklődés az Európában élő muszlim közösségek iránt. Ez kapcsolatban van azzal, hogy szinte minden egyes európai országban társadalmi feszültségek húzódnak a nemzeti többség és a muzulmán kisebbségek között. Olyan konfliktusokra lehet gondolni, mint például a 2005-ös párizsi külvárosi zavargások, a londoni terrortámadás vagy a dán karikatúra-botrány. A helyzetet tovább nehezíti, hogy az európai társadalmakat jelentős migráns hullámok érik, melyek legnagyobb csoportjai muszlim közösségekből kerülnek ki.

Az európai iszlám tematikájával foglalkozik az Európai Szociológiai Társaság (ESA) *Tanulmányok az európai társadalmakról* sorozatában 2010-ben megjelent, *Muszlimok a 21. századi Európában* című könyv. A szerzők a társadalomtudományok, azon belül is leginkább a szociológia és a politikatudomány művelői közül kerültek ki, de megtalálhatók neveléstudományi és antropológiai szemléletmóddal rendelkező kutatók is, így nagyfokú interdiszciplinaritás jellemző a kötetre.

A szerkesztők három fejezetre tagolták műüket, melyek mindegyike az iszlám és Európa kérdéskörében mozog. Az első fejezet tanulmányai az európai országokat globálisan érintő kérdésekkel foglalkoznak, míg a második és a befejező részben egyes országok egyedi helyzete kerül bemutatásra. Az elemzett országok első köre Európa centrumához, a második pedig a (fél)perifériájához tartozó országok közül került ki.

A kötet első fejezetének tanulmányai széles perspektívában mutatják be a muszlim közösségek jelenlegi helyzetét Európában. A bevezető írás az iszlamofóbia és a muszlimofóbia terminusokat használva tárja fel a muszlim kisebbségek és a nemzeti többségek közötti kapcsolatot. Iszlamofóbiának nevezzük az iszlám és értékeitől való irracionális félelmet, ezzel szemben, illetve emellett a muszlimofóbia inkább faji megkülönböztetésként definiálható. A fejezet következő tanulmánya történeti és szociológiai szempontból azt vizsgálja, hogy a különböző európai országokban milyen módon intézményesültek,

vagy éppenséggel nem intézményesültek az iszlám közösségek. Az intézményesülés folyamatára jellemző, hogy mindig egy hármas erőterében zajlik, melynek tagjai az állam, a keresztény egyház és a muszlim közösség(ek).

A kötet második nagy egysége öt európai állam (Anglia, Franciaország, Németország, Hollandia, Svédország) muszlim csoportjainak helyzetét, illetve a velük kapcsolatos (köz)politikákat mutatja be. Ezeket az országokat jelentős mértékű másodgenerációs bevándorló csoportok jellemzik, melyek a befogadó országokban már meghonosodottnak mondhatók. Németországban a konfliktus nemcsak a török közösség és az állam között áll fent, hanem a török közösségen belül is húzódik a törésvonal. A török muszlimok egyik jelentős részét a tradicionális értékeket követő törökök alkotják, akik ragaszkodnak a hagyományos valláshoz, az iszlám értékeihez, kultúrájához. Velük szemben helyezkednek el a „nyugatiasodott” törökök, akik már másfajta kultúrát, inkább nyugati szemléletmódot képviselnek. Ezt a törésvonalat erősítik, illetve keresztezik a török családokon belüli generációs különbségek. Az elsőgenerációs szülők és a másodgenerációs, liberálisabb szemléletmódú fiatalabbak közötti problémák szenvedő alanyai leginkább a nők.

Nagy-Britanniában már a 19. századtól kezdve jelen vannak muszlim közösségek, melyek leginkább Indiából és Afrikából származnak. Az angol multikulturalizmusra jellemző volt, hogy a köztételek esetén például egyáltalán nem jelentett hátrányt a kisebbségi, a muszlim származás. A fejezet a történelmi jellegzetességek vázolása mellett azt is bemutatja, hogy ez a helyzet hogyan változott meg a 2001. szeptember 11-i, valamint a 2005-ös londoni terrortámadás után.

Svédországban az utolsó negyedszázadban nőtt meg leginkább a muszlim bevándorlók száma. A legnagyobb problémának itt az tekinthető, hogy egy erősen szekularizált társadalomban jelent meg egy olyan nagy lélekszámú közösség, mely erősen kötődik vallási szokásaihoz. Vagyis a társadalmi konfliktusok forrásai leginkább a vallás és az állam erőterében találhatók. Hollandiában pedig a társadalmi párbeszédet az nehezíti, hogy az iszlám közösségek összetétele nagyon sokrétű, etnikai hátterük is jelentősen különböző, ellentétben Franciaországgal vagy Németországgal.

Az Európai Unióban Franciaország rendelkezik a legnagyobb muszlim közösséggel (több mint 6 millió fő). Többségük a volt francia gyarmatok (Marokkó, Algéria, Tunézia) bevándorlói közül kerül ki. A francia kisebbségpolitika az ún. köztársasági modellre épült, melynek lényege az országban élő kisebbségek teljes asszimilációja. Ez az integrációs modell a muszlim kisebbség esetében nem működik, folyamatos konfliktushoz vezetett már az 1980-as években, és utána is, ami legutóbb a 2005-ös párizsi külvárosi fiatalok zavargásában csúcsosodott ki. Ezt követően a politika integrációra képtelen csoportról beszél a muszlimok esetében, a köztársasági modell korlátairól viszont – a vallási, kulturális különbségek elfogadásának nehézségeiről – már kevésbé esik szó.

A kötet utolsó fejezete Európa déli régiójának országaira koncentrál: Görögországra, Olaszországra és Spanyolországra. Olaszországban több mint egymillió muszlim él, ami komoly kérdéseket vet fel az integráció, a vallási közösségek és az állami, politikai hatalom között. Spanyolországban a két civilizáció a történelem folyamán már korábban találkozott és élt együtt csaknem nyolc évszázadon át, egészen a mórok kiűzéséig. Spanyolországban az utóbbi évtizedekben megnövekedett az iszlám követőinek száma, ma már körülbelül egymillió muszlim él ebben az országban is. A muszlim kisebbség legjelentősebb része Marokkóból származik. A marokkói bevándorlók az országnak jelentős gazdasági, társadalmi problémát jelentenek, mert ez a társadalmi csoport rendelkezik a legmagasabb munkanélküli mutatókkal.

Görögországban szintén jelentékeny muszlim kisebbség él, amelynek legnagyobb része albán származású, de jelentős török közösség található Trákiában is, ők török identitásúnak vallják magukat, és már őslakosoknak számítanak. A bevándorlások hatására Görögország multikulturálissá, multietnikus társadalommá vált. A görög állam a két különböző muszlim közösséggel szemben egymástól eltérő közpolitikai stratégiát alkalmaz. A Trákiában élő török közösség széles autonómiával rendelkezik a kultúra, az oktatás és a vallás területén. Ezek a jogok nem a kulturális másság kategóriájának elismeréséből fakadnak, hanem a görög–török háborút követő szerződés következményei. A muszlim bevándorlók viszont más helyzetben vannak: még nem alakultak ki a konzultációs struktúrák a bevándorlók és a görög állam között.

Megállapítható, hogy a kötet aktuális kérdésekkel foglalkozik, hiszen majd minden európai államban valamilyen szintű – kisebb-nagyobb –

feszültségekkel jár a muszlim közösségek integrációja a társas/társadalmi közegekbe, mind makro- (állami), mind pedig mikroszinten (a kisközösségek vonatkozásában). Jelen kötet leginkább szociológusoknak, politológusoknak ajánlható, de azoknak is, akiket érdekel az európai társadalmak egyik legaktuálisabb kérdése, a muszlimok helyzete, migrációja és integrációjuk problematikája.

(Anna Triandafyllidou [ed.]: *Muslims in 21st Century Europe: Structural and Cultural Perspectives*. Routledge, 2010, Milton Park. 224 p.)

Darvai Tibor

SPORADIKUS DIASZPÓRA-ÉRTELMEZÉSEK

Kötetünk az *International Migration, Integration and Social Cohesion in Europe* (IMISCOE) nevű projekt sorozatában jelent meg, ahol 2010-ben további öt kötet látott napvilágot, melyek mindegyike a migráció különböző szempontjait mutatja be (legális és illegális migráció, transznacionalizmus, állampolgárság, etnicitás és más „állandósult” kérdések). A sorozat új szemlélettel, interdiszciplinárisan és határokon átvelően együtt munkálkodó kutatók munkáit fogja egybe. Jelen könyv illeszkedik a sorba: multidiszciplináris, felvet több új és néhány szokatlan szempontot is. A szerzők munkájában az elmúlt években felfutó migrációkutatások kapcsán két állandóan visszatérő fogalom jelenik meg: a diaszpóra és a transznacionalizmus. Emellett az önkéntes és a kényszer migráció attribútumai villannak fel a szociológia, a politológia, a földrajz és az antropológia teoretikus és empirikus megközelítéseiben.

A kötet egyik szerkesztője, Thomas Faist, tanulmányában megállapítja, hogy a diaszpórához képest ugyan viszonylag új a transznacionalizmus kifejezés, de már az akadémiai szférán kívül is elterjedt. Míg előbbi nemzetállami konstrukciókban, különban élő populációkról szólva vagy épp identitáskonceptiókban bukkan fel, addig utóbbi elsősorban a mindennapi élet gyakorlatában jelenvaló különböző aktivitások vizsgálatakor jelenik meg. A reciprocitás, a szolidaritás, a rokonsági kapcsolatok, a politikai részvétel a ki- és bevándoroltak körében, valamint a határokon átnyúló vállalkozások, a kultúra áramlása – mind előhívja a transznacionalizmus fogalmát. Egy fogalmat,